

ADAM KRZYŻANOWSKI
(1873–1963)

Adam Alojzy Krzyżanowski urodził się 19 stycznia 1873 roku w Krakowie. Był synem znanego krakowskiego księgarza Stanisława Andrzeja Krzyżanowskiego i Marii von Heugel. W 1889 roku zdał egzamin maturalny w Gimnazjum św. Anny, a następnie rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Studiował w latach 1889–1894 pod kierunkiem takich wybitnych uczonych, jak Fryderyk Zoll, Bolesław Ulanowski, Michał Bobrzyński, Włodzimierz Czerkawski czy Józef Milewski. Dnia 16 marca 1894 roku uzyskał doktorat, a następnie odbył półroczną praktykę w biurze adwokackim Władysława Markiewicza. W roku akademickim 1894/1895 uzupełniał studia na uniwersytetach w Berlinie i Lipsku. Tam też, pracując pod kierunkiem prof. Gustawa von Schmollera, opublikował pierwszą rozprawę ekonomiczną – *Die Grundbesitzverteilung in Galizien*. Po powrocie do Krakowa rozpoczął pracę w CK Galicyjskiej Prokuratorii Skarbu na stanowisku koncypienta. W maju 1896 roku zrezygnował z pracy w Prokuratorii, a od 1 lipca został sekretarzem CK Krakowskiego Towarzystwa Rolniczego. W latach 1898–1914 prowadził też wykłady z ekonomii w krakowskiej Akademii Handlowej oraz na Wyższych Kursach dla Kobiet im. Adriana Baranieckiego.

Dnia 30 czerwca 1908 roku habilitował się na Wydziale Prawa UJ na podstawie rozprawy *Teoria Malthusa ze szczególnym uwzględnieniem jej stosunku do prawa zmniejszającego się przychodu z ziemi*, a następnie w październiku 1908 roku objął stanowisko docenta w Katedrze Ekonomii Politycznej i Skarbowości UJ, gdzie prowadził wykłady z podstaw ekonomii i demografii. Dnia 1 maja 1912 roku został profesorem nadzwyczajnym skarbowości i austriackiego ustawodawstwa skarbowego oraz objął kierownictwo Katedry Ekonomii Politycznej i Skarbowości UJ, a 1 maja 1916 roku został profesorem zwyczajnym. Do wybuchu II wojny światowej systematycznie prowadził wykłady i seminaria z ekonomii, polityki agrarnej, polityki gospodarczej i skarbowości.

Poza prowadzeniem badań naukowych i dydaktyką Adam Krzyżanowski poświęcał się również działalności organizacyjnej. W latach 1927/1928 i 1930/1931 oraz w roku 1945 był dziekanem Wydziału Prawa UJ, a od roku akademickiego 1933/1934 do roku 1937/1938 – prorektorem UJ.

Krzyżanowski z dużym powodzeniem łączył pracę nauczyciela akademickiego i badacza z ożywioną aktywnością społeczną i polityczną. Wraz z Władysławem Łukaszewiczem i Stanisławem Krzyżanowskim należał do grona założycieli powołanego w 1897 roku Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Był też współorganizatorem Klubu Konserwatywnego działającego w Krakowie w latach 1896–1908. Jeszcze przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę wspierał ideę tworzenia spółdzielni rolniczych w Galicji. Podczas I wojny światowej był członkiem Naczelnego Komitetu Narodowego i ściśle współpracował z Instytutem Ekonomicznym NKN. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości kontynuował działalność społeczno-polityczną. Od 1920 roku był członkiem korespondentem, a od 1927 roku członkiem czynnym Polskiej Akademii Umie-

jętności. W PAU pełnił obowiązki sekretarza Komisji Prawniczej (1920–1938), przewodniczącego Komitetu Wydawnictw Ekonomicznych (1929–1937), był też członkiem rady i komitetu wydawniczego Wydawnictw Instytutu Ekonomicznego PAU (1934–1945), wicedyrektorem Wydziału II (1947–1952), przewodniczącym Komisji Prawniczej (1948–1952) oraz delegatem PAU ds. Fundacji Kórnickiej. Był także głównym inicjatorem powołania w 1921 roku Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie, a w latach 1930–1939 pełnił funkcję jego prezesa. Był założycielem i członkiem rady powołanego w 1937 roku Polskiego Towarzystwa Statystycznego. W grudniu 1945 roku uczestniczył w zjeździe założycielskim Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Łodzi, w trakcie którego został wybrany na przewodniczącego jego Rady Naukowej. W lutym 1946 roku współtworzył Oddział Towarzystwa w Krakowie, a w 1957 roku został obdarzony godnością członka honorowego Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego.

Przez wiele lat wykazywał duże zaangażowanie polityczne, doradzając kolejnym ekipom rządowym. Jako jeden z najwybitniejszych polskich ekonomistów trzykrotnie otrzymywał propozycję objęcia teki ministerialnej, ale za każdym razem odmawiał. Ten rodzaj aktywności bowiem nie interesował go. W 1926 roku został powołany przez ówczesnego ministra skarbu Jerzego Zdziechowskiego na stanowisko kierownika biura polskiego przy misji amerykańskich ekspertów finansowych, kierowanej przez prof. Edwina Kemmerera. Na podstawie raportu Kemmerera przygotował plan pozyskania amerykańskiej pożyczki, a następnie jako przewodniczący delegacji negocjował w Nowym Jorku z przedstawicielami banków amerykańskich jej warunki. To dzięki jego staraniom rząd polski uzyskał pożyczkę amerykańską, która pozwoliła ustabilizować polską walutę. Z ramienia Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem został posłem na Sejm w 1928 roku. W Sejmie objął kierownictwo Komisji Skarbowej oraz został członkiem Komisji Budżetowej. Był sprawozdawcą prowizorium budżetowego na okres maj–czerwiec 1928 roku oraz projektu budżetu na rok 1929. Ponownie wybrany do Sejmu w roku 1930 – już rok później zrezygnował jednak z mandatu i członkostwa w BBWR w proteście przeciw uwięzieniu posłów Centrolewu w twierdzy brzeskiej. Nadal wspierał jednak politykę gospodarczą kolejnych rządów. W latach 1936–1937 kierował delegacją Ministerstwa Skarbu prowadzącą negocjacje w sprawie zmiany warunków spłaty pożyczki stabilizacyjnej udzielonej przez administrację amerykańską. Delegacji tej udało się wówczas wynegocjować zgodę na przedłużenie terminu spłaty i obniżenie oprocentowania kredytu. W 1937 roku Krzyżanowski został przewodniczącym Komisji Podatkowej przy Ministerstwie Skarbu i członkiem komisji powołanej do zbadania gospodarności przedsiębiorstw państwowych. Zasiadał ponadto w radach nadzorczych kilkunastu spółek – m.in. Kabla, Jaworzna, Herbewa, Florianki.

Dnia 6 listopada 1939 roku w ramach *Sonderaktion Krakau* prof. Krzyżanowski został aresztowany i wywieziony do obozu Sachsenhausen. Wkrótce pojawiły się informacje, że zmarł w obozie. Jego uczniowie i przyjaciele zamieścili nekrologi

i artykuły wspomnieniowe. Pogłoski okazały się jednak nieprawdziwe, a Krzyżanowski w lutym 1940 roku został zwolniony z obozu i przyjechał do Krakowa. Po powrocie zaczął uczestniczyć w tajnym nauczaniu uniwersyteckim (prowadził zajęcia ze statystyki, skarbowości i ekonomii). Kontynuował także działalność polityczną – nawiązał współpracę ze Stronnictwem Demokratycznym. Został zaproszony przez Komisję Dobrych Usług do uczestnictwa w konsultacjach dotyczących powołania Rządu Jedności Narodowej (razem z Henrykiem Kołodziej-skim, Zygmuntem Żuławskim i Stanisławem Kutrzebą miał reprezentować nie-komunistyczne ośrodki w kraju). Następnie brał udział w rozmowach w Moskwie w czerwcu 1945 roku, po których doszło do powołania Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej. Na mocy tych ustaleń w tym samym miesiącu został doko-optowany do składu Krajowej Rady Narodowej. W wyborach do Sejmu w stycz-niu 1947 roku uzyskał mandat w okręgu krakowskim. W Sejmie został członkiem Komisji Skarbowo-Budżetowej. Nie mogąc się pogodzić z postępującą staliniza-cją Polski, zrzekł się mandatu w lipcu 1949 roku. Zrezygnował również z funk-cji i członkostwa w Stronnictwie Demokratycznym. Kilka miesięcy wcześniej – w grudniu 1948 roku – zwolniono go z pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim (wbrew staraniom władz uniwersyteckich).

Dopiero po odwilży październikowej władze UJ rozpoczęły starania o przy-wrócenie prof. Krzyżanowskiego do pracy. W listopadzie 1956 roku Rada Wy-działu Prawa przygotowała wniosek o reaktywowanie go na stanowisku profeso-ra UJ. W grudniu 1956 roku Senat UJ poparł ten wniosek, dzięki czemu w lutym 1957 roku prof. Krzyżanowski wznowił wykłady na macierzystym wydziale jako pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Ekonomii Politycznej (od 1959 r. no-szącej nazwę Katedry Ekonomii Politycznej i Polityki Ekonomicznej). Zajęcia prowadził do listopada 1960 roku, kiedy to ostatecznie przeszedł na emeryturę. Dnia 15 lutego 1958 roku prof. Krzyżanowskiemu przyznano także tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W latach 1957–1958, kiedy krakowskie środowisko naukowe próbowało reak-tywować Polską Akademię Umiejętności, miał pełnić funkcję jej prezesa. Próba ta ostatecznie zakończyła się niepowodzeniem i utworzeniem przez władze komuni-styczne innej instytucji – Oddziału Krakowskiego Polskiej Akademii Nauk. Krzy-żanowski nie zgodził się jednak na wysunięcie jego kandydatury na członka PAN.

Zmarł 29 stycznia 1963 roku w Krakowie w wieku dziewięćdziesięciu lat i zo-stał pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Rakowickim.

Adam Krzyżanowski był jednym z najwybitniejszych i najbardziej wpływo-wych ekonomistów okresu międzywojennego, twórcą tzw. szkoły krakowskiej w ekonomii. Nazywanie go wyłącznie ekonomistą nie oddaje jednak rozległości pól badawczych uwzględnionych w jego dorobku naukowym. Zainteresowania Krzyżanowskiego obejmowały bowiem – oprócz ekonomii, w tym kwestii finan-sów i pieniądza – szerokie spektrum zagadnień społecznych: problematykę agrar-ną, dzieje Polski, historię powszechną, historię gospodarczą, etykę i demografię.

Początkowo pozostawał pod wpływem tzw. niemieckiej szkoły historycznej i uznawany był za przeciwnika liberalizmu. Jego badania skupiały się wówczas wokół tematyki rolnictwa, należał do zwolenników ograniczonego interwencjonizmu państwowego, mogącego przynieść korzyści dla tej gałęzi gospodarki. Uważał, że należy zapobiegać nadmiernemu rozdrabnianiu gospodarstw rolnych, kontrolować emigrację poprzez przyjęcie stosownych regulacji prawnych oraz wspierać powstawanie spółdzielni rolniczych i ułatwiać dostęp do kredytów. Stopniowo zainteresowania badawcze Krzyżanowskiego zmieniały się i rozszerzały, a wraz z tym jego poglądy ewoluowały w stronę liberalizmu. Rozprawa habilitacyjna *Teoria Malthusa ze szczególnym uwzględnieniem jej stosunku do prawa zmniejszającego się przychodu z ziemi* dotyczyła już badań z zakresu teorii ekonomii i zagadnień skarbowych. Krzyżanowski w mniejszym jednak stopniu był zainteresowany budowaniem teorii i wyjaśnianiem faktów lub procesów, bardziej natomiast skupiał się na zastosowaniu teorii ekonomicznych w praktyce. Rozważania dotyczące ekonomii opierał na szeroko zarysowanym tle społecznym, analizie historii społeczno-gospodarczej oraz historii najnowszej.

Liberalizm był dla Krzyżanowskiego nie tyle doktryną polityczną, ile raczej strukturą instytucjonalną, w której instytucje państwa (oparte na trójpodziale władz i zasadach praworządności) miały stanowić oparcie dla wolnej gospodarki. Istota państwa liberalnego polegała na możliwie ścisłym rozdziale polityki i gospodarki. Wszelkie zmiany w dziedzinie gospodarczej, mające na celu ograniczenie jej liberalnego charakteru, wymagały zmian w sferze polityczno-prawnej, a w konsekwencji – także w postawach ludzi. Jego zdaniem etatyzm, niezależnie od swej mniej lub bardziej centralistycznej natury, nie tylko przekształcał gospodarkę, lecz także niszczył parlamentarną demokrację. Był więc Krzyżanowski przeciwnikiem nadmiernej ingerencji państwa w sprawy gospodarcze. Państwo winno zapewniać obywatelom bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, pilnować porządku i ochraniać własność prywatną. Aktywność państwa mogłaby się przejawiać tylko w tych dziedzinach gospodarki, które nie byłyby zarezerwowane dla przedsiębiorców prywatnych. Krzyżanowski popierał również ograniczenia uprawnień socjalnych. Uważał, że należy umożliwiać społeczeństwu emigrację w celu poprawienia warunków życiowych jednostek.

Adam Krzyżanowski był zwolennikiem idei samopomocy. Jego zdaniem państwo powinno jak najszybciej dążyć do samodzielności gospodarczej. Uważał, że należy korzystać z doświadczeń innych państw i naśladować instytucje krajów rozwiniętych gospodarczo. Źródłem bogactwa społeczeństw miała być zdolność do radzenia sobie w danych warunkach. Jeżeli zaś nie osiąga się zakładanego poziomu rozwoju, to znaczy, że należy starać się bardziej.

Poglądy Adama Krzyżanowskiego opierały się na koncepcji indywidualizmu i utylitaryzmu. Według niego wolność i własność stanowiły fundament życia społecznego, motorem rozwoju zaś były interes i korzyść osobista jednostki. Jak pisał w *Założeniach ekonomiki*: „Poszczególne jednostki, stosując lepiej niż ich otocze-

nie zasadę najmniejszego wysiłku, przeprowadzały zmiany w dotychczasowej organizacji gospodarczej gwoźli osiągnięcia tym sposobem korzyści”.

Spółeczeństwo było dla Krzyżanowskiego sumą jednostek właśnie. Wszelkie działania ograniczające wolność zmniejszały osobistą determinację ludzi, a tym samym przyczyniały się do osłabienia rozwoju gospodarczego. Jego zdaniem liberalizm był więc najlepszym ustrojem, dlatego że odzwierciedlał naturalną skłonność ludzi do indywidualizmu i racjonalnego postępowania w imię własnych korzyści.

Podstawowym miernikiem rozwoju gospodarczego było dla Krzyżanowskiego pojęcie gospodarności – w jaki sposób można osiągnąć maksimum korzyści przy minimum nakładu. Czynniki w równej mierze wpływającymi na rozwój gospodarczy były też zasady konkurencji i współzawodnictwa. Wolna konkurencja i (wynikający z niej) brak monopolizacji miały stanowić zabezpieczenie przed nadmiernym wyzyskiem. Wolne współzawodnictwo z kolei miało polegać na wolności wyboru zawodu, wolności przesiedlania się i poszanowania prywatnej własności. Krzyżanowski wprowadził również do ekonomii czynnik etyczny – pojęcie moralności społecznej. Uważał, że stały wzrost dobrobytu spowoduje większe przestrzeganie prawa, a tym samym stworzy warunki do rozwoju wyższej moralności. Był zdania, że ludzie kierują się w swej działalności nie tylko egoizmem, lecz także altruizmem, etyką i pracowitością.

Tak jak Alfred Marshall wychodził z założenia, że osiągnięcie zysku stanowi główny cel działalności gospodarczej człowieka. Cena nie była dla niego odzwierciedleniem rzeczywistej wartości produktu, ale wynikiem gry popytu i podaży – popytu rozumianego w myśl teorii końcowej użyteczności i podaży traktowanej jako subiektywne odzwierciedlenie kosztów produkcji. Krzyżanowski sprzeciwiał się więc stosowaniu przez państwo cen maksymalnych lub stosowaniu monopolu cenowego. Tego typu działania hamowały bowiem – jego zdaniem – naturalne procesy samoustalającej się równowagi w gospodarce.

Wiele miejsca w pracach Adama Krzyżanowskiego zajmowały kwestie skarbu i waluty – uznawał je za najważniejsze problemy gospodarcze państwa. Opublikował kilka prac i wiele artykułów poświęconych zagadnieniom z dziedziny skarbowości. Opisywał w nich formy i odmiany pieniądza, zadania i funkcje spełniane przez pieniądz oraz powiązania pomiędzy pieniądzem a kredytem. W rozważaniach na temat kryzysu Krzyżanowski wskazywał na wpływ wahań stopy zysku i stopy procentowej na sytuację w gospodarce. Uważał, że w gospodarce następuje ciągły ruch, a zmiany cykli koniunkturalnych wynikają z relacji cen do kosztów produkcji (pomyślną koniunkturę mamy wtedy, gdy ceny rosną szybciej niż koszty produkcji lub gdy spadają wolniej niż tamte się obniżają). *Spiritus movens* tych zmian miały być wahania stóp procentowych, te zaś zależały od oszczędności zasobów kapitałowych. Przyczyną pojawiających się kryzysów był – zdaniem Krzyżanowskiego – zbyt niski poziom kapitału obrotowego w gospodarce. Wyjaśniał to następująco: w okresie wzrastającej koniunktury rosną inwestycje, a to powoduje zwiększenie zapotrzebowania kredytowego inwesto-

rów. Jeśli instytucje kredytujące nie mają wystarczających zasobów kapitału, dochodzi do podwyżki stóp procentowych, co z kolei powoduje wzrost kosztów produkcji, obniżenie zysków oraz ograniczenie inwestycji i w następstwie prowadzi do kryzysu gospodarczego. W okresie kryzysu ponownie następuje obniżka stóp procentowych i cały cykl rozpoczyna się na nowo. Według Adama Krzyżanowskiego lekarstwem pozwalającym łagodzić pojawiające się cyklicznie sytuacje kryzysowe była dbałość o stały przyrost kapitału wewnętrznego i stabilizację stóp procentowych. Pieniądz w ujęciu Krzyżanowskiego był dobrem obiegowym, pełniącym funkcję miernika wartości dóbr i środka obiegu jako powszechny ekwiwalent. Ponieważ wartość pieniądza papierowego stanowiła pochodną jego ilości w obiegu, Krzyżanowski postulował, aby maksymalnie ograniczać dodrukowywanie waluty, pilnować, aby jej wartość miała pokrycie w złocie i wekslach towarowych. Stanowczo sprzeciwiał się wykorzystywaniu inflacji jako sposobu uzupełniania niedoborów w kasie państwa. Uważał, że najlepszym sposobem poprawienia stanu finansów państwowych jest nie drukowanie pieniędzy, lecz zwiększenie dyscypliny budżetowej – ograniczenie wydatków oraz zabieganie o wzrost dochodów państwa (np. poprzez sprzedaż części majątku państwowego). Ponieważ ówczesna sytuacja ekonomiczna Polski nie pozwalała na poprawę stanu finansów przez tylko wewnętrzne działania, Krzyżanowski postulował konieczność zaciągnięcia kredytów u wierzycieli zagranicznych, nawet jeśli ceną miałyby być daleko sięgające koncesje. Szukając sposobów uzdrowienia polskiej waluty, Krzyżanowski interesował się rozwiązaniami przyjętymi przez inne państwa, np. przez Austrię.

Krytykując niektóre założenia realizowanej przez rząd Władysława Grabskiego reformy polskich finansów, opublikował pracę *Pauperyzacja Polski współczesnej*, w której przedstawiał Polskę jako biedny, antyprzemysłowy kraj. Po raz kolejny postulował podjęcie starań o poprawę kondycji polskiej gospodarki poprzez ograniczanie wydatków państwa, ustawodawstwa socjalnego i interwencjonizmu państwowego w gospodarkę. Ponownie powrócił do tych kwestii w latach trzydziestych, kiedy to w obliczu narastających problemów gospodarczych wraz z innymi ekonomistami poszukiwał dla Polski optymalnych sposobów przezwyciężenia kryzysu. Wraz z innymi ekonomistami krakowskimi, skupionymi w krakowskim Towarzystwie Ekonomicznym, przygotował memoriał *Projekt naprawy finansowej i gospodarczej* zawierający propozycje zmian w polityce finansowej państwa (m.in. postulaty walki z deflacją i konieczność uelastycznienia kursu polskiej waluty)

II wojna światowa niewątpliwie podważyła wiele z wcześniejszych przekonań Krzyżanowskiego. Po 1945 roku krąg jego zainteresowań przesunął się w stronę zagadnień historycznych, filozoficznych i etycznych. Świadczą o tym kolejne publikacje, szczególnie *Wiek XX. Zarys dziejów najnowszych* oraz *Chrześcijańska moralność polityczna*. Doświadczenie wojny skłoniło Krzyżanowskiego do postawienia tezy, że tylko stosowanie się do zasad chrześcijańskiej etyki w polityce

może się przyczynić do uzdrowienia stosunków międzynarodowych. Od 1949 roku pisma Krzyżanowskiego były objęte zakazem publikacji, jego ostatnie prace częściowo zostały opublikowane już po śmierci Autora, a częściowo pozostały w rękopisach. Rękopisy te znajdują się w posiadaniu Biblioteki PAU w Krakowie. To wtedy opracował on *Naukę o ludności*, napisał historię XIX i XX wieku oraz historię Rosji.

Rozległość zainteresowań naukowo-badawczych Adama Krzyżanowskiego, jego zaangażowanie polityczne i społeczne, a także temperament publicystyczny i zacięcie edukacyjne zaowocowały ogromnym dorobkiem pisarskim. Był autorem ponad 200 prac, w tym ponad 50 pozycji książkowych. Do najważniejszych należą: *Die Grundbesitzenverteilung in Galizien*, *Zakładka na sprzężaj w Pabianicach*, *Przyczynek do dziejów kredytu włościańskiego w XVIII wieku*, *Projekt reformy agrarnej*, *Studia agrarne*, *Rolnictwo wobec polityki handlowej*, *Subwencja*, *Teoria Malthusa ze szczególnym uwzględnieniem jej stosunku do prawa zmniejszającego się przychodu z ziemi*, *Pieniądz*, *Socjalizm a prawo natury*, *Krajowe budżety i zamknięcia rachunkowe*, *Towarzystwa i stowarzyszenia rolnicze*, *Wojna Bałkańska w roku 1912/1913*, *Statystyka Polska*, *Nauka skarbowości*, *Bolszewizm*, *Socjologia wojny*, *Drożdżyna*, *Gospodarka wojenna*, *Die Landwirtschaft*, *Nauka o pieniądzu i kredycie*, *Zasady ekonomii*, *Socjalizm po wojnie*, *Założenia ekonomiki*, *Waluta i kredyt*. *Nauka skarbowości*, *Pauperyzacja Polski współczesnej*, *Polityka i gospodarstwo*, *Dolar i złoty*, *Rządy Marszałka Piłsudskiego*, *Bierny bilans handlowy*, *Teoria i polityka oszczędności*, *Moralność współczesna*, *Chrześcijańska moralność polityczna*, *Raj doczesny komunistów*, *Dzieje Polski*. Ponadto Krzyżanowski publikował liczne artykuły w prasie fachowej, pisał artykuły publicystyczne, udzielał wywiadów dla gazet i brał udział w audycjach radiowych. Cała ta aktywność była wynikiem głębokiego przekonania profesora, że tylko edukacja przez powtarzanie pozwoli osiągnąć zamierzone cele. Zarówno w swoich publikacjach, jak i pogadankach radiowych Krzyżanowski świadomie omawiał te same tezy, aby zapoznała się z nimi jak najszerza grupa czytelników i słuchaczy.

Do długiej listy zasług Adama Krzyżanowskiego można również dopisać wkład w rozwój studiów uniwersyteckich z zakresu nauk politycznych. Był on współtwórcą i wykładowcą w powołanej w 1911 roku z inicjatywy Michała Rostworowskiego Polskiej Szkole Nauk Politycznych. Z programu wykładów tej szkoły wynika, że uczył przedmiotu „Polityka agrarna” w roku akademickim 1911/1912 (nie podano liczby godzin). Wykłady z tego samego przedmiotu w wymiarze 12 godzin prowadził w roku 1913/1914. Dyrekcja Polskiej Szkoły Nauk Politycznych planowała na rok 1914/1915 uruchomienie przez Krzyżanowskiego drugiego wykładu – „Ustrój pieniężny i kredytowy”, jednak z powodu wybuchu wojny zajęcia w kolejnym roku akademickim nie odbywały się.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zaangażował się w proces reaktywowania na Wydziale Prawa UJ Szkoły Nauk Politycznych i wsparł starania prof. Rostworowskiego idące w tym kierunku. W ramach wstępnego kursu wio-

sennego, po wznowieniu działalności szkoły w kwietniu 1921 roku, prof. Adam Krzyżanowski uczył przedmiotu „Współczesne doktryny społeczno-polityczne”. Po zakończeniu II wojny światowej Krzyżanowski również zaangażował się w działalność Szkoły Nauk Politycznych. Z programu zajęć dydaktycznych wynika, że w roku akademickim 1946/1947 prowadził wykład „Wiek XX”, a w roku 1947/1948 – „Demografia a zagadnienia międzynarodowe”.

Długoletnia aktywność zawodowa profesora zaowocowała wykształceniem wielu pokoleń uczniów i następców. Do najwybitniejszych z nich należą: Adam Heydel, Edward Taylor, Oskar Lange, Edward Strasburger, Adam Vetulani, Kazimierz Studentowicz, Roman Rybarski czy Ferdynand Zweig. Warto zaznaczyć, że właśnie dzięki takim postaciom jak Adam Krzyżanowski można mówić o ciągłości Szkoły Nauk Politycznych, ponieważ w chwilach, kiedy nie istniały jej struktury formalne, kontynuowali oni kształcenie kolejnych pokoleń studentów, w tym i przyszłych ludzi nauki. To właśnie poprzez pielęgnowanie relacji mistrz-uczeń udało się zachować, pomimo zawirowań historycznych, ciągłość badań i osiągnięć naukowych krakowskich uczonych.

Adam Krzyżanowski był niewątpliwie postacią dużego formatu – jako naukowiec, zaangażowany obywatel swojego kraju i wreszcie jako człowiek wierny głoszonemu przez siebie poglądom i wartościom. Jako naukowiec imponował rozległością i interdyscyplinarnym charakterem zainteresowań naukowych, niezwykłą pracowitością i podziwu godną wytrwałością (co może obrazować fakt, że seminaria i spotkania naukowe dla swoich uczniów prowadził do ostatnich dni życia). O zaangażowaniu społecznym i politycznym przekonuje jego życiorys, pełen dowodów zainteresowania procesem odbudowy polskiej gospodarki po okresie rozbiorów. Poświęcając wiele energii sprawom państwa, nigdy nie oczekiwał zaszczytów ani stanowisk. Odwaga cywilna, niezależność i poczucie sprawiedliwości, które kazały mu protestować wobec niesprawiedliwości i zła, były najlepszym dowodem wartości Krzyżanowskiego jako człowieka. Niektóre z prezentowanych przez niego koncepcji nie przetrwały próby czasu, inne zostały zweryfikowane w całości lub częściowo dzięki rozwojowi nauki i wiedzy badaczy. Studiując jego dorobek, nadal jednak można odnaleźć wiele uwag i pomysłów aktualnych do dzisiaj. O tym zresztą, jak ważną postacią dla Uniwersytetu Jagiellońskiego był i jest Profesor, świadczy chociażby fakt, że od 2000 roku działa Fundusz Stypendialny im. Adama Krzyżanowskiego, którego stypendystami zostają najzdolniejsi doktoranci, mający już otwarte przewody doktorskie.

BIBLIOGRAFIA

- Akta osobowe Adama Krzyżanowskiego, Archiwum UJ, sygn. S.II.619.
- Akta Polskiej Szkoły Nauk Politycznych, Archiwum UJ, sygn. PSNP 1–5.
- Akta Szkoły Nauk Politycznych 1920–1949, Archiwum UJ, sygn. SNP 1–41.
- Landau Z., *Krzyżanowski Adam* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, 1970.
- Lityńska A., *Dzieje ekonomii akademickiej w Krakowie do czasów II wojny światowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992.
- Lityńska A., *Krakowscy twórcy polskiej myśli ekonomicznej. Adam Krzyżanowski – wybitny ekonomista krakowski*, Kraków 1988.
- Polskie Towarzystwo Statystyczne 1912–2012*, red. K. Kruszka, Warszawa 2012.
- Włodarski B., *Szkoła Nauk Politycznych UJ 1920–1949*, Kraków 2010, Archiwum UJ, Dokt. 2010/120, DOKT_2010_120.

Janusz Józef Węc